

PAPER DETAILS

TITLE: Caynizm'de Manastir Hayatinin Tartismali Öznesi Kadin ve Kurtulus/Moksa

AUTHORS: Nuh YILMAZ

PAGES: 429-461

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2327111>

Caynizm’de Manastır Hayatının Tartışmalı Öznesi Kadın ve Kurtuluş/Mokşa

Nuh YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Bilimleri Anabilim Dalı

Assist. Prof., Amasya University, Faculty of Theology,
Department of Religious Sciences

Amasya, Turkey

n.yilmaz304@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-6048-0363

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 18 **Sayfa / Pages:** 429-461

Atıf / Cite as: Yılmaz, Nuh. “Caynizm’de Manastır Hayatının Tartışmalı Öznesi Kadın ve Kurtuluş/Mokşa [Woman as the Controversial Subject of Monastic Life in Jainism and Salvation/Moksha]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 18 (June 2022): 429-461

<https://doi.org/10.18498/amailad.1092042>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

Woman as the Controversial Subject of Monastic Life in Jainism and Salvation/Moksha

Abstract

Jainism is a religious tradition that, in accordance with the principle of ahimsa, suggests the equal treatment of all beings in the category of living beings mentally, verbally and in action, although it emerged in a geography dominated by patriarchy. However, it does not seem possible to say that the Jainists fully comply with this in terms of women’s access to moksha. Because the Digambaras (Sky-clad), one of the two main Jainist sects, consider it impossible for the woman to be liberated with her own body.

The phenomenon of salvation constitutes one of the basic teachings of all religious traditions. However, this phenomenon can sometimes apply to all people who believe in religion, and sometimes it can be limited to a certain category or even to a certain gender. As a matter of fact, it is possible to see that salvation is partly dedicated to men in terms of gender in Jainism. So much so that while there was no gender discrimination in the understanding of salvation in the Mahavira period, it was argued by the Digambaras in later periods that it was not possible for women to be liberated in their own body unless they were born as men in their later lives. The Svetambaras (White-clad), on the other hand, considered salvation possible for both sexes, but argued that women were inferior to men in terms of degree.

In Jainism, one’s attainment of moksha depends on living a life of strict asceticism in a monastery, like tirthankaras. However, this does not involve all Jainists. Because the Jainist social structure consists of monks and nuns living a monastic life, and women and men living a secular life. This means that salvation only applies to monks and nuns who live a monastic life. At this point, however, the Svetambaras consider salvation possible for both monks and nuns, while the Digambaras limit it only to monks.

Both Digambaras and Svetambaras put forward some reasons for whether a woman can achieve moksha or not. As a matter of fact, the Digambaras consider the three jewels/triratna, which are their basic belief, necessary for salvation; but they emphasize that this is not sufficient. In addition, they justify that all tirthankaras are male in terms of gender and reach moksha nakedly. However, it

does not seem possible for nuns to live naked for some reasons. If they wear clothes, they will be dependent on an object according to the principle of aparigraha. Also, due to their special circumstances, nuns are unlikely to practice anxiety-free meditation. Finally, Digambaras justify that women do not fall into the seventh hell is the reason for their fail to reach at the highest heavenly place. The Svetambaras, who see the spiritual salvation of the nuns as possible, justify their opinions with that Marudevi, the mother of the first tirthankara Rishabha, was the first woman to be liberated, the nineteenth tirthankara Malli was a woman, Mahavira was married and had a daughter. In addition, they interpret Mahavira's naked attainment of Nirvana historically. In this sense, the Svetambaras state that wearing simple clothes does not constitute an obstacle to salvation as long as it does not create a sense of ownership. Again, although they interpret women's imperfect nature as a minor flaw, they do not see this situation as an obstacle for them to reach moksha. They also explain that there is no causal relationship between women's not falling into the seventh hell and their inability to reach moksha, and they consider it sufficient for women to believe in the three jewels and fulfill their requirements for their salvation.

This article, after giving an overview of the perception of women in Indian society, examines the issue of women and salvation, which is the controversial subject of monastic life in Jainism, from the perspective of the two main Jainist sects, Digambaras and Svetambaras. The article is important in terms of identifying the reasons for both sects at the point of women's salvation and showing that the principle of ahimsa has been violated by both groups. The purpose of this article is to reveal objectively how the issue of women's salvation/moksha in Jainism is interpreted by Digambaras and Svetambaras.

Keywords: History of Religions, Jainism, Woman, Monastery, Salvation.

Caynizm'de Manastır Hayatının Tartışmalı Öznesi Kadın ve Kurtuluş/Mokşa Öz

Caynizm, ataerkil yapının egemen olduğu bir coğrafyada ortaya çıkmakla beraber ahimsa prensibi gereği canlı kategorisindeki bütün varlıklara zihinsel, sözel ve eylemsel olarak eşit bir şekilde muamele etmeyi telkin eden dini bir gelenektir. Ancak kadının mokşaya erişimi noktasında Caynistlerin buna tam anlamıyla riayet ettiklerini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira iki

ana Caynist mezhebinden biri olan Digambaralar (Çıplaklar) kadının kendi bedeniyle kurtuluşunu imkânsız görmektedir.

Kurtuluş fenomeni bütün dini geleneklerin temel öğretilerinden birini oluşturur. Ancak bu olgu bazen dine inananların tamamını kapsayabileceği gibi bazen belli bir kesimine hatta belli bir cinsiyete de hasredilebilmektedir. Nitekim Caynizm’de de kurtuluşun cinsiyet bakımından kısmen erkeklere tahsis edildiğini görmek mümkündür. Öyle ki Mahavira döneminde kurtuluş anlayışı konusunda cinsiyet ayrımı söz konusu değilken ilerleyen dönemlerde özellikle Digambaralar tarafından sonraki yaşamlarında erkek olarak doğmadıkları müddetçe kadının kendi bedeninde kurtuluşunun mümkün olmadığı tezi ileri sürülmüştür. Svetambaralar (Beyaz Elbise Giyenler) ise her iki cinsiyet için kurtuluşu mümkün görmekle beraber derece bakımından kadınların erkeklerden daha aşağı olduklarını öne sürmüşlerdir.

Caynizm’de kişinin mokşaya erişmesi, tirthankaralar gibi manastırda sıkı bir riyazet hayatı yaşamasına bağlıdır. Ancak bu durum, bütün Caynistleri kapsamamaktadır. Zira Caynist toplumsal yapısı manastır hayatı yaşayan keşiş ve keşişeler ile laik yaşam süren kadın ve erkeklerden oluşur. Bu durum ise kurtuluşun sadece manastır hayatı yaşayan keşiş ve keşişeler için geçerli olduğu anlamına gelir. Ancak bu noktada Svetambaralar kurtuluşu hem keşişler hem de keşişeler için mümkün görürken, Digambaralar onu sadece keşişlerle sınırlandırır.

Kadının mokşaya erişip erişmemesi konusunda hem Digambaralar hem de Svetambaralar bazı gerekçeler ileri sürmektedirler. Nitekim Digambaralar temel inanç esasları olan üç mücevheri/triratna kurtuluş için gerekli görürler; ancak bunun yeterli olmadığını vurgularlar. Bunun yanı sıra bütün tirthankaraların cinsiyet olarak erkek oluşunu ve çıplak bir şekilde mokşaya erişmesini gerekçe gösterirler. Ancak keşişelerin bazı sebeplerden dolayı çıplak bir şekilde yaşamaları mümkün görünmemektedir. Kıyafet giydikleri takdirde ise aparigraha ilkesi gereği bir nesneye bağımlı kalacaklardır. Ayrıca özel halleri nedeniyle keşişelerin kaygıdan uzak bir meditasyon icra etmeleri pek mümkün değildir. Son olarak Digambaralar kadınların yedinci cehenneme düşmemelerini, en yüksek cennetsel mekâna erişememelerine gerekçe gösterirler. Keşişelerin ruhsal açıdan kurtuluşunu mümkün gören Svetambaralar ise ilk tirthankara Rışabha’nın annesi Marudevi’nin kurtuluşa eren ilk kadın olmasını, on

dokuzuncu tirthankara Malli'nin kadın oluşunu, Mahavira'nın evlilik yapmasını ve bir kız çocuğu babası olmasını gerekçe gösterirler. Bunun yanı sıra Mahavira'nın çıplak bir şekilde nirvanaya erişmesini tarihsel olarak yorumlarlar. Bu anlamda Svetambaralar basit elbiseler giymenin kişide sahiplenme duygusu oluşturmadığı müddetçe kurtuluş için engel oluşturmadığını dile getirirler. Yine kadınların kusurlu bir tabiata sahip olmalarını küçük kusur olarak yorumlamakla beraber bu durumu onların mokşaya erişmelerine engel görmezler. Ayrıca kadınların yedinci cehenneme düşmemeleri ile mokşaya erişememeleri arasında nedensel bir ilişki olmadığı açıklamasında bulunurlar ve kadınların üç mücevhere iman edip gereklerini yerine getirmelerini kurtuluşları için yeterli görürler.

Bu makale, Hint toplumunda kadın algısına genel hatlarıyla yer verdikten sonra, Caynizm'de manastır hayatının tartışmalı öznesi olan kadın ve kurtuluş meselesini iki ana Caynist mezhebi olan Digambaralar ve Svetambaralar perspektifinden incelemektedir. Makale, kadının kurtuluşu noktasında her iki mezhebin gerekçelerini tespit etmesi ve ahimsa prensibinin her iki grup tarafından ihlal edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu makalenin amacı, Caynizm'de kadının kurtuluşu meselesinin Digambaralar ve Svetambaralar tarafından nasıl yorumlandığını objektif bir şekilde ortaya koymaktır.

Anahtar Kavramlar: Dinler Tarihi, Caynizm, Kadın, Manastır, Kurtuluş.

Giriş

Caynizm, ataerkil yapının egemen olduğu sosyo-kültürel bir coğrafyada- Hint alt kıtasında- ortaya çıkmış bir dini yapıdır. Bu bölgede erkek egemen anlayışın bir göstergesi olarak kadının babasına, kocasına ve oğluna bağımlı bir hayat sürmesi beklenir. Nitekim bu durum bölgede kadim bir din olan Hinduizm'in kutsal metinlerinden *Manu Kanunnamesi*'nde şu şekilde ifadesini bulur: "Kadın küçüklüğünde babasının, evlendiğinde kocasının, kocası öldükten sonra da erkek çocuklarının himayesinde hayatını sürdürmelidir. Zira bir kadını

bağımsız olarak bırakmak asla uygun değildir.”¹ Erkeğe bağımlı bir varlık olması yanında kadının kurtuluşa erişmesi² de kocasına itaatine bağlıdır. Bu durum *Manu Kanunnamesi*’nde şu şekilde ifade edilir: “Bir kadın şayet kocasına itaat ederse cennette yüceltilecektir.”³ Erkeğe bağımlı ve itaatkâr bir varlık olmaları yanında kadınlara yönelik birtakım uygulamalar da söz konusudur. Sati uygulaması,⁴ evlenecek genç kızın çeyiz masraflarını (*drahoma*) ödeyemediği için ölüme mahkûm edilmesi,⁵ çocuk yaşta evlilikler,⁶ doğacak çocuklarının cinsiyetinden dolayı (dişi oldukları için)

¹ The Laws of Manu (London: Penguin Books, 1991), 5.148; Emine Erdoğan, *Hinduizm’in Kutsal Metinlerinden Manu Kanunnamesi (Manusmriti)* (Konya: Palet Yayınları, 2015), 48; ayrıca bk. M. Hadi Tezokur, “Manu Yasalarında Kadın”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2006), 100. Yine Manu Kanunnamesi’nin başka bir yerinde kadının erkeğe bağımlı olması gerektiği şu şekilde ifade edilir: “Kadın, çocukluğunda babasının, evlendiğinde eşinin, yaşlandığında ise oğullarının himayesinde hayat sürer. Bir kadın bağımsızlığa uygun değildir”. The Laws of Manu, 9.3.

² Hinduizm’de bireyin kurtuluşa erişmesi, hakiki bilgiyi yani Tanrı’yı bütün yönleriyle idrak etmesiyle gerçekleşir. Farklı kurtuluş yolları olmakla beraber ön plana çıkanları amel, bilgi ve adanmışlık sayesinde nihai aydınlanmaya kavuşmaktır. Geniş bilgi için bk. Cemil Kutlutürk, “Hint Dinleri Cina Dharma/Caynizm”, *Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (İstanbul: MiletNihal Yayınları, 2019), 191.

³ The Laws of Manu, 5.155.

⁴ Hindistan’da sati geleneğine dair geniş bilgi için bk. Ayşen Seymen Çakar, “Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan’da Sati Geleneği”, *TBB Dergisi* 120 (2015), 74-86.

⁵ Hindistan’da çeyiz yükümlülüğü kadına aittir. Erkeğin kadından talep ettiği çeyiz kadın tarafından karşılanmadığında erkek, eşi olacak kadını yakarak öldürür. Çakar, “Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği”, 74.

⁶ Çocuk evlilikleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Şeyma Nur Deniz, “Dünyadaki ve Hindu Toplumundaki Çocuk Evliliklerine Dair Bir İnceleme”, *Edebali İslamiyât Dergisi* 5/1 (Mayıs 2021), 27-45.

kadınların kürtaja zorlanması⁷ kadın cinsiyetinin karşılaştıkları sorunlardan sadece birkaçıdır.⁸

Hinduizm gibi Budizm’de de başlangıçta kadınlar erkeklere göre ikincil bir konumda değerlendirilmiş, bu anlamda kutsal metinleri okuma, tanrılara sunu takdim etme, nirvanaya/mokşaya ulaşma gibi hak ve yetkilerden mahrum bırakılmıştır.⁹ Ancak Buda, sütannesesi ve aynı zamanda teyzesi Mahapajapati ile müridi Ananda’nın ısrarı neticesinde keşişlere nazaran sekiz kurala uymak şartıyla kadınların manastır hayatına girebileceklerini, kendilerini riyazet hayatına adayabileceklerini kabul etmiştir.¹⁰ Ancak, Buda’nın ölümünden sonra geleneksel ataerkil yapıya geri dönmüştür. Günümüzde Budizm’in iki ana mezhebinden manastır hayatını önemseyen Theravada/Hinayana ekolünde kadınların nirvanaya ulaşmak için uygun olmadıkları inancı devam etmektedir. Söz konusu grup, kadınların manastır hayatına uyum sağlayamayacaklarını gerekçe göstererek onları erkeklere kıyasla daha alt statüde konumlandırırlar.¹¹ Manastır hayatı konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmayan Mahayana ekolünde¹² ise, her canlının Buda

⁷ Kız çocukları için kürtaja başvurulmasının nedeni kızların evlenirken erkek tarafına vermesi gereken yüklü miktardaki çeyiz parasıdır. Erdoğan, *Hinduizm’in Kutsal Metinlerinden Manu Kanunnamesi*, 43.

⁸ M. Hadi Tezokur, *Hinduizm ve Kadın* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021), 5-6.

⁹ Hammet Arslan, “Budizm’de Kadının Konumu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/39 (2014), 148.

¹⁰ Arslan, “Budizm’de Kadının Konumu”, 152-153; Nalini Balbir, “Women and Jainism in India”, *Women in Indian Religions*, ed. Arvind Sharma (New Delhi: Oxford University Press, 2002), 84-85. Mahapajapati sekiz kuralı kabulünün ardından ilk biksuni (Palice Bhikhuni) olarak ilan edilmiştir. Sekiz kuralla ilgili olarak bk. Hüsamettin Karataş, “Budizm’in Erken Döneminde Kadın”, *The Journal of Academic Social Science* 8/102 (Mart 2020), 238-239; Arslan, “Budizm’de Kadının Konumu”, 153-154.

¹¹ Arslan, “Budizm’de Kadının Konumu”, 159.

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Merve Susuz Aygöl, *Orta Çağ Sōtō Zen Budizminde Manastır Hayatı ve Dindarlık* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 20-21, 208.

doğasına sahip olduğu öğretisinden hareketle kadınlar erkeklerle eşit statüde kabul edilirler.¹³

Caynizm ahimsa prensibi gereği hiçbir canlıya zarar vermemeyi telkin eden dini bir gelenektir.¹⁴ Bütün canlı ruhlarının eşitliği anlayışından hareketle¹⁵ Caynizm’de biyolojik cinsiyet anlamında kadın ve erkeğin eşit varlıklar olduğu görülür.¹⁶ Ancak toplum yapısı dolayısıyla kadının erkeğe kıyasla ikincil konumda olduğu söylenebilir. Nitekim bizzat Mahavira tarafından yapılandırılan toplum, dört sınıftan oluşur. Bunlar; aşramalarda toplu halde yaşayıp zahitlik geleneğini sürdüren keşişler (*sadhus*) ve keşişeler (*sadhvis*) ile normal gündelik hayatını devam ettiren erkekler (*shravak*) ve kadınlar (*shravika*) şeklindedir. Öyle ki bu tasnif, Digambaralar ve Svetambaralar tarafından kabul görür.¹⁷

Caynistler farklı mezhep ve alt kollara ayrılmalarına rağmen temel öğretileri noktasında büyük farklılıklar göstermezler. Bu yönüyle onların dini anlamda bütüncül bir topluluk oluşturduğu söylenebilir.¹⁸ Nitekim Digambaralar, Svetambaralara ait kanonik literatürü reddetmelerine

¹³ Arslan, “Budizm’de Kadının Konumu”, 162; Susuz Aygöl, *Orta Çağ Sötō Zen Budizminde Manastır Hayatı ve Dindarlık*, 209.

¹⁴ Günümüzde de Caynist kadınların statüsünün, genel olarak tüm dini ve seküler faaliyetlerde erkeklerle eşit düzeyde olduğu ifade edilir. Prathibha Parshwanath - K. Ramachandra, “Socio-economic Status of Women in Jainism: Then and Now”, *International Journal of Humanities and Social Science Research* 3/9 (Eylül 2017), 13.

¹⁵ Parshwanath - Ramachandra, “Socio-economic Status of Women in Jainism”, 11.

¹⁶ Ursula King, “World Religions, Women and Education”, *Comparative Education* 23/1 (1987), 55-56.

¹⁷ Nalini Balbir, “Gender and Religion: Gender and Jainism”, *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (United States of America: Thomson Gale, 2005), 5/3327; ayrıca bk. Josephine Reynell, “Women and the Reproduction of the Jain Community”, *The Assembly of Listeners Jains in Society*, ed. Michael Carrithers - Caroline Humphrey (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 41; Manisha Sethi, *Escaping the World Women Renouncers among Jains* (New Delhi: Routledge, 2012), 3; Nuh Yılmaz, “Caynizm’de Ahlâk”, *Ahlâk ve Din Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*, ed. Hasan Yerkazan (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 345-346.

¹⁸ Reynell, “Women and the Reproduction of the Jain Community”, 43-44.

rağmen, iki ekol arasındaki doktrinel farklılıklar çok azdır.¹⁹ Uygulamadaki farklılıklar ise çalışmamız için de önem arz eden kadının manastır hayatı ve kurtuluşu, nirvanaya ulaşabilme hakkı ve yeterliliği, mokşaya ulaşmak için kıyafet giyip giymeyeceği konusu vb. çeşitli pratiksel ayrımlardan oluşmaktadır.²⁰

Caynizm'in toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda kadının iki farklı kategoride ele alındığı görülmektedir. Bunlardan ilki, gündelik hayatına devam eden laik kadın; ikincisi ise manastırda riyazet hayatı yaşayan keşişedir. Bu araştırmada konumuzun kapsamı dolayısıyla yer yer keşişlerle ilgili bilgilere de yer vermekle beraber ekseriyetle kutsal metinleri ışığında keşiş kadının manastır hayatı ve kurtuluşu meselesi iki ana Caynist mezhebi olan Digambaralar ve Svetambaralar perspektifinden ele alınacaktır.

1. Caynizm'de Kadının Kurtuluşu ve Manastır Hayatı

Tenasüh anlayışına sahip dinlerde sürekli doğum, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtularak nihai aydınlanmaya ulaşmanın yolu sıkı bir riyazet hayatı yaşamaktan geçer.²¹ Caynizm'de de bireyin karmaları nedeniyle samsara çarkından sıyrılarak nihai kurtuluşa ulaşması yirmi dört tirthankaranın yaşadığı sıkı bir riyazet hayatını uygulamakla gerçekleşir. Nitekim diğer insanlar gibi onlar da ruh göçü silsilesini tamamlamış ve tanrılar, hayvanlar, insanlar vb. varlıklar olarak

¹⁹ Reynell, "Women and the Reproduction of the Jain Community", 49.

²⁰ Sethi, *Escaping the World*, 4-5. Mahavira döneminde ciddi doktrinel farklılıklar olmamakla beraber Caynistler M.Ö. 300 civarında iki ana kola (Digambaralar ve Svetambaralar) ayrılmışlardır. Her iki grup da Mahavira'nın çıplak bir şekilde hayat sürdüğünü ve o şekilde nihai aydınlanmaya kavuştuğunu kabul etmekle beraber, keşiş ve keşişelerin elbise giyip giymemesi noktasında birbirinden ayrılmaktadırlar. Vijaya Ramaswamy, *Walking Naked Women, Society, Spirituality in South India* (New Delhi: Indian Institute of Advanced Study Rashtrapati Nivas, Shimla, 2007), 80. Digambara ve Svetambaraların diğer farklı uygulamaları ile ilgili olarak kadınların manastıra kabul edilip edilmeyeceği, hangi metinlerin kutsal addedileceği gibi meseleler zikredilebilir. Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2004), 142.

²¹ Sethi, *Escaping the World*, 2-3.

doğmuşlardır. Son reenkarnasyonlarında münzevi bir hayat sürerek mükemmel bilgiye (*kevala-jnana*) ve nihai aydınlanmaya/kurtuluşa ulaşmışlardır.²² Bu anlamda dinler tarihçileri tarafından tarihsel birer şahsiyet olarak kabul edilen 22, 23 ve 24. Tirthankaralar Hinduizm’in kurban ritüelleri yerine sıkı bir riyazet hayatı yaşamışlardır.²³ Bu yüzden Caynizm’de bireyin mokşaya erişmesi noktasında tirthankaraların rol modeli yadsınamaz. Zira ister mitolojik ister tarihsel birer şahsiyet olsun tirthankaraların nihai aydınlanmaya kavuştuğu Caynistler tarafından kabul görmektedir. Ancak yirmi üç tirthankaranın erkek olduğu noktasında hem fikirken on dokuzuncu tirthankara Malli/Mallinatha’nın cinsiyeti konusunda farklı düşünmektedirler. Nitekim Digambaralar onun erkek; Svetambaralar ise kadın olduğunu iddia ederler.²⁴

Caynizm bireysel kurtuluşa imkân sağlayan bir dini gelenektir. Bu yüzden birey, nihai kurtuluşunu gerçekleştirmek için ruhunu maddi unsurlardan arındırarak asli yapısına kavuşturma gayreti içerisinde olur. Bu ise öncelikle Caynizm’in temel inanç esasları olan üç mücevhere - doğru iman, doğru bilgi ve doğru davranış- iman etmeyi ve bu doğrultuda hayat sürmeyi gerektirir.²⁵ Bu bağlamda doğru iman, ruhsal kurtuluşun imkanını ve herkese eşit bir şekilde davranmanın gerekliliğini içerir.²⁶ Doğru bilgi, kişinin kendi özünü ve diğer varlıkların gerçek mahiyetini kavramak suretiyle kurtuluşa ulaşmasını telkin eder. Doğru davranış ise beş temel ahlak ilkesine uymak suretiyle kişinin kurtuluşunu gerekli görür.²⁷

²² Balbir, “Gender and Religion”, 5/3326.

²³ Yitik, *Doğu Dinleri*, 142.

²⁴ Balbir, “Gender and Religion”, 5/3326; R. Williams, “Before Mahavira”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* 1/2 (April 1966), 4-5.

²⁵ Yitik, *Doğu Dinleri*, 153; Vijay K. Jain (ed.), *Acharya Umasvami’s Tattvarthasutra with Hindi and English Translation* (Dehradun: Vikalp Printer, 2011), 2.

²⁶ Yitik, *Doğu Dinleri*, 149.

²⁷ Yitik, *Doğu Dinleri*, 150. Beş temel ahlak ilkesine dair geniş bilgi için bk. Yılmaz, “Caynizm’de Ahlâk”, 345-346.

Üç mücevher, nihai kurtuluş için gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Bunun dışında kurtuluşa ulaşmak için tövbe ve kefarete gibi uygulamalara başvurulmalı ayrıca katı bir riyazet hayatı yaşanmalıdır. Zira mokşaya sadece dünyevi bağlardan tamamen kurtulmuş keşişler (*nirgrantha*) erişebilmektedir.²⁸ Dolayısıyla Caynizm’de kişinin mokşaya ulaşması hem üç mücevhere göre hayatını tanzim etmesine hem de Mahavira gibi sıkı bir riyazet hayatı yaşamasına bağlıdır.

Sıkı bir züht hayatı yaşamamanın yolu ise manastır hayatından geçmektedir. Bu noktada hem Digambaralar hem de Svetambaralar erkeklerin manastır hayatı yaşamaları ve bunun neticesinde mokşaya erişmeleri noktasında hemfikirdirler. Ancak kadınların manastır hayatına kabul edilmeleri ve kendi bedenlerinde kurtuluşu gerçekleştirebilme yeterlilikleri noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.²⁹ Nitekim Digambaralar kadınları tabiatları gereği kusurlu varlıklar addederler. Bu yüzden onları ruhsal olarak erkeklerden daha aşağı görürler ve kadınların erkek bedeninde doğmadıkları sürece mokşaya erişemeyeceklerini iddia ederler.³⁰ Svetambaralar da Digambaralar gibi kadınların tabiatları gereği kusurlu varlıklar olduğunu kabul ederler. Ancak kadınların ruhsal olarak erkeklerle eşit seviyede olduğunu savunurlar.³¹

²⁸ Kutlutürk, “Hint Dinleri Cina Dharma”, 219; Anne Marie Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism* (Toronto: University of Toronto, Department of Anthropology, Doktora Tezi/Ph.D. Dissertation, 1999), 12.

²⁹ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12; Robert P. Goldman, “Foreword”, *Gender and Salvation Jaina Debates on the Spiritual Liberation of Women*, ed. Padmanabh S. Jaini (Oxford: University of California Press, 1991), 15; Sethi, *Escaping the World*, 71.

³⁰ Bu noktada Balbir ve King’in verdiği bilgilere göre Kundakunda kadın ve erkeğin ruhsal açıdan eşit olmadığını ifade eder. Bunun yanı sıra mokşaya erişmenin yolunun çıplaklıktan (*nagna*) geçtiğini, çıplaklık dışındaki bütün yolların yanlış olduğunu, tirthankara bile olsa elbise giyen birinin kurtuluşa erişmesinin imkânsız olduğunu, bu yüzden kadınların çıplak kalamayacaklarını ve dolayısıyla mokşaya da erişemeyeceklerini belirtir. Balbir, “Women and Jainism in India”, 73; King, “World Religions, Women and Education”, 55.

³¹ Reynell, “Women and the Reproduction of the Jain Community”, 41; Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 230-231.

Caynizm’de kadınların tabiatları açısından kusurlu görülmesi ile ilgili olarak kutsal metinlerinde ve Caynist anlatılarında özellikle onların cinsel cazibesine dikkat çekilmektedir. Nitekim kadınlar hakkında bir bölümün tahsis edildiği *Sutrakritanga*’da kadınların keşişleri ayartmasına yer verilmesi ve Digambara anlatısında onların “keşişleri bile öldürebilen zehirli kobralar” şeklinde tasvir edilmesi bu anlatılara örnek gösterilebilir.³² Mahavira’nın bizzat kendisi de kadınları “dünyanın en büyük cazibeleri” ve “mutluluk kapıları” olarak tanımlamaktadır.³³ Ancak sözde bu mutluluk kapıları hem kendilerini hem de cezbettikleri erkekleri acıya, kuruntuya, ölüme, cehenneme ve vahşi varlıklar olarak doğmaya götürür.³⁴ Öyle ki kadınlar erkekleri baştan çıkarıcı özelliklerinin bir sonucu olarak sonraki hayatlarında kadın olarak doğarlar.³⁵

Kadınlar, erkekleri ayartıcı özelliklerinin yanında Caynist kutsal metinlerinde sürekli fikir değiştiren ve erkekleri köle gibi tutsak eden varlıklar olarak tasvir edilmekte;³⁶ bu yüzden bütün günahın saiki olarak görülmektedirler.³⁷ Aynı doğrultuda yaklaşık olarak miladi ikinci yüzyılda yaşayan Digambara ekolüne mensup keşiş aynı zamanda filozof Kundakunda da “Kadınların saflığının olmadığını; tabiatları gereği kararsız varlıklar olduklarını, özellikle aylık adet akıntıları nedeniyle onlar için kaygıdan uzak bir meditasyon olmadığını” belirtir.³⁸ Ayrıca kadınlar fiziksel, zihinsel ve ahlaki açıdan erkeklerden daha zayıf ve aşağı

³² Manisha Sethi, “Chastity and Desire: Representing Women in Jainism”, *South Asian History and Culture* 1/1 (December 2009), 51; Sherry E. Fohr, *Jainism A Guide for the Perplexed* (London: Bloomsbury, 2015), 70-71.

³³ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 93.

³⁴ *Gaina Sutras Part I*, (Oxford: Clarendon Press, 1884), Akaranga Sutra 1.2.4.3.

³⁵ Balbir, “Women and Jainism in India”, 71.

³⁶ *Gaina Sutras Part II*, (Oxford: Clarendon Press, 1895), Uttaradhyayana Sutra 9.18.

³⁷ Akaranga Sutra, 1.3.3.3; 1.5.4.4; 1.8.1.16.

³⁸ Ramaswamy, *Walking Naked*, 79.

görürlürler.³⁹ Dolayısıyla zikredilen kusurları nedeniyle kadınlar manastır hayatı için tehdit unsuru olarak görürlürler.⁴⁰

Öte yandan, cinsellik açısından kusurlu varlıklar olarak nitelenmekle beraber kadınlar iffetli bir duruş sergilemeleri ve bağlılıklarıyla övürlürler/yüceltilirler.⁴¹ Bu anlamda onlar duygusal ve uysal tabiatları nedeniyle erkeklere kıyasla daha iyi adananlar olarak görürlürler. Yine çok soru sormamaları, kabullenici olmaları, şefkatli, merhametli ve nezaket sahibi olmaları aynı zamanda başkalarını daha çok önemseme gibi özelliklere de sahiptirler.⁴² Yine kadınlar düzenli olarak tapınaklara gitme, dini içerikli sohbetlere katılma, yemek kısıtlamalarına riayet etme ve düzenli olarak oruç tutma gibi özellikleri yönüyle erkeklerden daha çalışkan ve düzenlidirler.⁴³ Tüm bu olumlu yönleri itibarıyla kadınlar iffetli bir hayat sürdükleri takdirde sonraki yaşamlarında erkek olarak doğabilmektedirler.⁴⁴

³⁹ Ramaswamy, *Walking Naked*, 79.

⁴⁰ Sethi, *Escaping the World*, 86. Bu noktada kadınların keşişlerin brahmacarya ilkesine sadık kalmalarını tehlikeye sokmaları da zikredilebilir. Öyle ki keşişlerin bu ilkeyi gözetmeleri kadınlarınkinden daha zordur. Kaldı ki keşiş ve keşişelerin intihar etmesine izin verilen hususlardan biri cinsel ilişkiyle tehdit edilme durumudur. Padmanabh S. Jaini, *Gender and Salvation Jaina Debates on the Spiritual Liberation of Women* (Oxford: University of California Press, 1991), 1; Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 234; Fohr, *Jainism*, 70; Balbir, "Women and Jainism in India", 71-72. Nitekim erdemli kral Nala'nın, iffetli kraliçe Damayanti'ye olan cinsel arzusunu kontrol edemediği için ölüm orucuna (*sallekhana*) karar vermesi bu durumu doğrulamaktadır. Sallekhana; hastalık veya yaşlılık gibi nedenlerden dolayı Caynist kurallarını veya uygulamalarını takip edemeyenler için bugün bile hala tercih dilen bir yoldur. Anlatılarda yaygın olarak görülmekle beraber günümüzde Caynistler tarafından nadiren başvurulduğu ifade edilir. Fohr, *Jainism*, 70-71. Kral Nala ve kraliçe Damayanti anlatısıyla ilgili olarak bk. Fohr, *Jainism*, 59-61.

⁴¹ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 230.

⁴² Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 222.

⁴³ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 233.

⁴⁴ Balbir, "Women and Jainism in India", 71.

Kadınların mokşaya erişmesi, özellikle Svetambaralar için, manastır hayatı yaşamalarıyla mümkündür. Mahavira mutlak bilgiyi elde ettikten sonra cinsiyet ayrımı yapmaksızın insanlara vaaz vermiş ve birçok takipçi kazanmıştır.⁴⁵ Onun takipçileri arasında ilk keşişe Chandanbala da bulunmaktadır. Kendisini riyazet ve züht hayatına adayan kadın figürler arasında en çok övüleni olan Chandanbala, yaşantısıyla hem keşişeler hem de sıradan kadınlar tarafından rol model olarak görülmektedir.⁴⁶ Nitekim Chandanbala’nın, Mahavira’nın ölümü esnasında otuz altı bin keşişeden oluşan bir topluluğun başında bulunduğu ifade edilir.⁴⁷

Mahavira tarafından oluşturulan şekliyle manastır yaşamı belirli kurallara uymayı gerektirir.⁴⁸ Bu noktada hem keşişlerin hem de keşişelerin onun yolunu izlemeye çalıştığı ve onun gibi nihai aydınlanmaya ulaşmayı arzuladıkları söylenebilir. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, Mahavira on üç yıllık riyazet döneminde yalnız bir hayatı yeğlemiş,⁴⁹ geri kalan yaklaşık otuz yıllık ömrünü de keşfettiği hakikatleri Hindistan’ın farklı bölgelerinde vaaz etmekle geçirmiştir.⁵⁰ Onun takipçileri ise toplu bir hayatı, yani manastır yaşamını tercih etmişlerdir. Manastırlarda gana veya gaccha adı verilen keşişler topluluğu, cemaatin maddi ve manevi refahından sorumlu olan yaşlılar, kutsal metinler konusunda uzman olan ve onları öğreten öğretmenler

⁴⁵ Fohr, *Jainism*, 52.

⁴⁶ Sethi, *Escaping the World*, 53.

⁴⁷ Jaini, *Gender and Salvation*, 106.

⁴⁸ Digambaralara göre Mahavira, asil bir ailenin genç ve yakışıklı bir oğludur. Dünyalık aşk ve zevklere düşar olmamış, otuz yaşında iffetli bir duruş sergileyerek dünyadan el etek çekmiş ve sıkı bir riyazet hayatı yaşamıştır. Svetambaralara göre ise Mahavira evlidir. Ancak bu evliliği ailesinin ısrarı üzerine isteksizce gerçekleştirmiştir. Svetambaralar tıpkı Mahavira gibi, ilk tirthankara Rişabha’nın da evli olduğuna inanırlar. Balbir, “Women and Jainism in India”, 77- 78.

⁴⁹ Yitik, *Doğu Dinleri*, 154.

⁵⁰ Kutlutürk, “Hint Dinleri Cina Dharma”, 216.

(*upādhyāyalar*), yeni katılan müritlere ruhsal destek sağlayan manevi rehberler (*acaryalar*) ve müritlerden oluşur.⁵¹

Manastır hayatı yaşamak isteyen biri için dört aylık bir deneme süreci söz konusudur.⁵² Bu süreç sona erince keşiş ve keşişeler için manastır hayatı başlar. Manastıra kabul edilme yaşı ise dokuz ile yirmi dokuz yaş aralığında değişmektedir. Nitekim bu konuda Sethi, yaptığı araştırma esnasında görüştüğü altmış beş keşişinin altmış birinin bekar olarak keşişe olduğunu; hiç evlenmemiş keşişeler için manastıra giriş yaşının dokuz ile yirmi dokuz aralığında değiştiğini; keşişelerin çoğunluğunun on üç ile on altı yaş aralığındayken manastıra kabul edildiklerini belirtir.⁵³ Aynı doğrultuda Fohr da günümüzde hemen hemen Caynist kızların tamamının, onlu yaşlarının sonlarında ve yirmili yaşlarında evlilik yapma veya manastır hayatını seçme konusunda tercih yapmak zorunda olduklarını ifade eder.⁵⁴

Manastıra kabul edildikten sonra keşiş/keşişe adayından beş temel ahlak ilkesine sadık kalması⁵⁵ ve manastır kurallarını gözetmesi beklenir. Bu noktada belirtmek gerekir ki başlangıçta keşişeler için eşitlikçi bir tutum söz konusu iken sonraları ilave kurallar konulmuştur. Hem keşişler hem de keşişelerle ilgili manastır kuralları *Akaranga Sutra*,⁵⁶ *Uttaradhyayana Sutra* ve *Sutrakritanga Sutra* gibi Caynist kutsal metinlerinde yer almakta ve “bir keşiş/keşişe yapmalı/yapmamalı” şeklinde ifadesini bulmaktadır.⁵⁷ Burada kadınların hem kendi

⁵¹ Manastırlarda yaşayan erkek keşiş adaylarına her şeyi terk edenler (*nirgranthalar*), dilenciler (*bhiksular*) dine bağlılar (*sādhular*), kadın keşişe adaylarına ise *nirgranthiler*, *bhiksuni*ler ve *sadhviler* gibi isimler verilir. Yitik, *Doğu Dinleri*, 155.

⁵² Yitik, *Doğu Dinleri*, 154.

⁵³ Daha ayrıntılı bilgi için bk. Sethi, *Escaping the World*, 40.

⁵⁴ Fohr, *Jainism*, 55-56

⁵⁵ Sethi, *Escaping the World*, 59; Sethi, “Chastity and Desire”, 48-49.

⁵⁶ Sethi’nin de belirttiği gibi, *Akaranga Sutra*’nın ikinci kitabında keşiş ve keşişeleri bir ev sahibinin varlığını tanımlayan ayartmalardan korumayı amaçlayan çok sayıda kısıtlama yer almaktadır. Sethi, *Escaping the World*, 58-59.

⁵⁷ Sethi, “Chastity and Desire”, 48.

kurtuluşlarını hem de erkeklerin/keşişlerin mokşaya erişimini engellemesinden dolayı bu kurallardan sadece kadınların erkekleri/keşişleri ayartması/kandırmasıyla ilgili olanlarına yer verilecektir.

Kadınlar hakkında bilgiler veren *Sutrakritanga Sutra*’da keşişler, kadınların davranışları, baştan çıkarıcı oyunları, kararsız tabiatları ve onların ayartmalarına maruz kalanların başına gelen korkunç sonuçlar hakkında bilgilendirilir ve uyarılırlar. Bu anlamda birinci bölümünde “kadınların keşişleri nasıl baştan çıkardıkları” konu edilir. Burada keşiş, benzetme yapılmak suretiyle bir fare konumundan cesur bir bekar aslan statüsüne yükseltilir. Bununla birlikte kadın, keşişi/aslanı bir ‘et’ parçasıyla tuzağa düşüren tuzakçı olarak tasvir edilir.⁵⁸ Kadınların baştan çıkaramadığı keşişler ise mokşaya en çok değer verenler olarak bilinirler.⁵⁹

Yine kadınlar keşişlerin kendileriyle nasıl yakınlık kuracaklarını ve bunu nasıl başaracaklarını çok iyi bilirler. Bu anlamda onlar dindar kisvesine bürünürler ve kendilerinden kaftan, sadaka kasesi ve yiyecek-içecek kabul etmeleri vb. için keşişlere yalvarırlar. Böyle davranarak onları cezbetmeye çalışırlar. Nasıl ki aslanı bir et parçasıyla tuzağa çekmek mümkünse aynı şekilde kadın da farklı yollar denemek suretiyle bir keşişi kolaylıkla ayartabilir ve ona istediğini yaptırabilir. Bu noktada kadınların çeşitli sanatlarıyla keşişlere uysal ve kibar bir şekilde yaklaşması ve onlarla tatlı tatlı muhabbet ettikten sonra onlara istediklerini yaptırması;⁶⁰

⁵⁸ Burada zikredilen ‘et’, kadının fiziksel bedenidir. Nitekim keşişi de ayartan kadının fiziksel bedenidir. *Sutrakritanga Sutra*’nın sonraki pasajlarında keşiş, ceylan, zehirli süt içen bir adam, içi reçineli sıvı dolu bir kap; kadın ise avcı, zehir, diken ve ateşle ilişkilendirilmiştir. Sethi, *Escaping the World*, 63. Bu anlamda bir keşiş, tıpkı içi reçineli sıvı dolu bir kabın ateşin yanında erimesi gibi, kadınlarla cinsel ilişkiye girmek suretiyle günah işleyecektir. *Gaina Sutras Part II*, (Oxford: Clarendon Press, 1895), *Sutrakritanga Sutra* 1.4.1.27.

⁵⁹ *Sutrakritanga Sutra*, 1.15.9.

⁶⁰ *Sutrakritanga Sutra*, 1.4.1.3-4. Erkeklerin, hamile olduklarında eşlerinin ihtiyaçlarını görmeleri, geceleri bebekleri/çocukları uyutmaları, çamaşır yıkamaları vb. örnek

aynı şekilde mevcut yaşam tarzlarından vazgeçmek istiyorlarmış gibi manastır kurallarını öğretmeleri için keşişlere yalvarmaları zikredilebilir. Ancak ne olursa olsun bir keşiş asla bir kadına güvenmemelidir; zira kadınların kalbinde, sözlerinde ve eylemlerinde bir başkası vardır.⁶¹

verilebilir. bk. Sutrakritanga Sutra, 1.4.2; Sethi, *Escaping the World*, 9; Balbir, "Women and Jainism in India", 72.

- ⁶¹ Sutrakritanga Sutra, 1.4.1.24; Sethi, *Escaping the World*, 63. Kadınların zikredilen bu özelliklerinden dolayı bir keşiş şu hususlara dikkat etmelidir: Sıradan bir kadınla aynı ortamda bulunmamalı, kadınların olmadığı müstakil bir mekânda konaklamalıdır. Uttaradhyayana Sutra, 16.1; 35.7. Zihninde ve sözlerinde kadına yer vermemeli; onlara bakmamalı, onlar hakkında düşünmemeli, onları kendisine ait olarak görmemeli ve onların işlerini yapmamalıdır. Akaranga Sutra, 1.5.4.5; Uttaradhyayana Sutra, 16.10.2; 32.14-15. Kadınlar hakkında konuşmamalı, düşünmemeli, onlarla yaşadığı zevk ve eğlenceleri hatırlamamalı, aynı koltukta oturmamalı, onların daha önce kullandıkları yatak, kanepe vb. eşyaları kullanmamalıdır. Uttaradhyayana Sutra, 16.2-3; Akaranga Sutra, 2.15.4. 1-5. Sıradan bir kadınla muhatap olduğunda kötü sözler sarf etmemeli; ona "ey uzun ömürlü, ey kız kardeş, hanımefendi, hanımın, ey abla, ey öğrenci, ey sadık kimse, ey iman aşığı" gibi cümlelerle karşılık vermelidir. Akaranga Sutra, 2.4.1.11. İlaşesini dilenmek için dışarı çıktığında ev sahibinin kullandığı ve içinde kadınların, çocukların, sığırların, yiyecek ve içeceklerin bulunduğu bir ortamda kalmamalıdır. Şayet bu şekilde bir ortamda kalırsa iffetli de olsa, onun iffeti, şehveti ya da pişmanlık duygusuyla ilgili bir şüphe ortaya çıkabileceği gibi aynı zamanda onun kuralları çiğneyebileceği ya da arzularının kölesi olabileceği ihtimali de söz konusu olacaktır. Akaranga Sutra, 2.2.1.8; 2.7.1.6; Uttaradhyayana Sutra, 30.28. Perdenin veya duvarın arkasında, kadınların çıgıllıklarını, şarkı sözleri mırıldanmalarını, gülmelerini, kıkırdamalarını ve ağlamalarını dinlememelidir. Uttaradhyayana Sutra, 16.5. Kadın-erkek, genç-yaşlı ve orta yaşlıların güzel giyinip süslendiği, şarkı söylediği, müzik yaptığı, dans ettiği, güldüğü ve oynadığı eğlencelere iştirak etmemelidir. Akaranga Sutra, 2.11.14; Uttaradhyayana Sutra, 16.5. Ayrıca keşişler kendi kızları ve gelinleriyle, ayrıca kadın köleler, hemşireler ve yetişkin kızlarla ilişki kurmaktan kaçınmalıdır. Sutrakritanga Sutra, 1.4.1.13. Son olarak kadınlara bağlılık, üstesinden gelinmesi en zor bağlardan biri olduğu için keşişler kadınlardan uzak bir yaşamı tercih etmelidirler. Zira nasıl ki farenin kediye yakın bir ortamda yaşaması çok güvenli değilse aynı şekilde keşişlerin de kadınların olduğu bir mekânda hayat sürmeleri pek uygun görünmemektedir. Uttaradhyayana Sutra, 32.13; Sethi, *Escaping the World*, 62; Sethi, "Chastity and Desire", 50.

Kadınların/keşişlerin erkekleri/keşişleri ayartmaları yanında kendileri için de bir takım özel kurallar söz konusudur. Örneğin bir keşişe yalnız başına kalmamalı; sıradan birinin evine yiyecek ve içecek için tek başına gitmemeli veya oradan tek başına çıkmamalıdır. Aynı şekilde yalnız başına doğada dolaşmamalı, kalacağı yere tek başına gitmemeli, oradan tek başına çıkmamalı ve kıyafetsiz dolaşmamalıdır.⁶² Bu noktada tıpkı bir kadının babasına, kocasına ve oğluna bağımlı olması gibi keşişlerin de keşişlerin yetkisine tabi olmaları gerektiği ifade edilebilir. Bu yüzden onlar keşişlerden izin almaksızın hareket etmemelidirler.⁶³ Yine keşişler sadaka, yiyecek veya tuvalet ihtiyacı için tek başına dışarı çıkmamalı; kulplu ve düğmeli nesneler⁶⁴ kullanmamalıdır. Bu şekilde davranarak kendilerini hem potansiyel tacizlerden ve tecavüzlerden hem de kendi benliklerinden korumalıdır.⁶⁵

Caynizm’de keşişlerin statülerinin genel olarak keşişlerden daha aşağı bir seviyede olduğu söylenebilir.⁶⁶ Zira onların bağımsızlık ve özgürlükleri keşişlerin yetkisine bağlıdır. Nitekim bu anlamda tecrübeli bir keşişenin, keşişliğe yeni başlayan bir keşişin yetkisi altında olması, dini hiyerarşide yüksek pozisyonlara ulaşmak için erkek meslektaşlarından daha fazla yıla ihtiyaçları olması, ayrıca keşişlere nazaran daha düşük rütbelere sahip olmaları buna örnek verilebilir.⁶⁷ Dolayısıyla keşişler

⁶² *Gaina Sutras Part I*, (Oxford: Clarendon Press, 1884), Kalpa Sutra 5.15-21; Balbir, “Women and Jainism in India”, 85.

⁶³ Balbir, “Women and Jainism in India”, 86.

⁶⁴ Nitekim kulplu ve düğmeli nesnelerin erkeklerin cinsel organıyla benzerlikleri nedeniyle tabu kabul edildiği söylenir. Sethi, “Chastity and Desire”, 52.

⁶⁵ Sethi, “Chastity and Desire”, 52.

⁶⁶ Svetambara mezhebine bağlı keşiş ve keşişeler arasındaki statü açısından eşit olmama durumu, Digambaraların kadınların doğuştan erkeklerden daha aşağı olduğu ve bu nedenle moksaya ulaşamayacakları yönündeki iddialarını tekrar öne sürmelerine imkân tanımıştır. Bu durum ise, kadınların moksaya ulaşma noktasında doğuştan yetersiz oldukları anlamına gelmektedir. Jaini, *Gender and Salvation*, 19-20.

⁶⁷ Balbir, “Gender and Religion”, 5/3327-3328; Balbir, “Women and Jainism in India”, 86. Bu noktada ifade etmek gerekir ki Budizm’de de keşişler, yaşları ve dini deneyimleri ne olursa olsun keşişlerden daha düşük statüde değer görürler. Uzun yıllar görev

keşişlere saygı göstermeli; hatta kıdemli keşişler bile en genç keşişin otoritesine boyun eğmelidirler.⁶⁸

Son olarak keşişlerin hem manastırdaki sayıları itibarıyla hem de mokşaya ulaşma potansiyelleri bakımından özellikle Digambara dışındaki gruplarda keşişlere oranla sayıca çok fazla oldukları söylenebilir.⁶⁹ Nitekim Caynist kutsal metni *Kalpa Sutra*'da keşişlerin sayısının on dört bin; keşişlerinkinin ise otuz altı bin olduğu ifade edilir.⁷⁰ Yani verilen sayıdan da anlaşılabileceği üzere keşişlerin sayısı keşişlerin sayısının iki katından daha fazladır.⁷¹ Aynı zamanda çağdaş veriler de keşişlerin keşişlere oranının yüksek olduğunu göstermektedir.⁷² Üstelik mokşaya erişen keşişe sayısı da keşişlerden fazladır.⁷³ Öyle ki, Mahavira'nın ömrü boyunca yüz elli dokuz bin keşişten yedi yüzünün; üç yüz on sekiz bin keşişeden de bin dört yüzünün kurtuluşa eriştiği belirtilir.⁷⁴ Dolayısıyla bu durum, Caynizm'de keşişlerin keşişlere oranla hem rakamsal hem de kurtuluşa erişme anlamında ciddi bir üstünlük oluşturduğunun işaretidir.

yapmış bir keşişe bile, sanghaya yeni katılan genç bir erkek keşişe saygı göstermek zorundadır. Dolayısıyla keşişler, manastırda uzun yıllar görev yapmış olsa bile keşişler tarafından sürekli olarak acemi muamelesi görürler. King, "World Religions, Women and Education", 40. Kaldı ki keşişler en yüksek mertebe olan manevi rehber (*acarya*) statüsüne asla ulaşamazlar. Sethi, *Escaping the World*, 10-11, 76-77; Jaini, *Gender and Salvation*, 20.

⁶⁸ Sethi, *Escaping the World*, 10-11, 76-77.

⁶⁹ Balbir, "Women and Jainism in India", 85.

⁷⁰ Kalpa Sutra, 5. 134-135.

⁷¹ Sethi, *Escaping the World*, 4-5; Paul Dundas, *The Jains* (London: Routledge, 2002), 55-56.

⁷² 1990'ların sonlarında Caynist keşiş ve keşişlerle ilgili olarak verilen rakamlar için bk. Sethi, *Escaping the World*, 3-4. Bu kadar sayıda kadının manastır hayatını tercih etmesine gerekçe olarak dul kalmaları, büyük meblağda çeyiz masrafı ödemekten kurtulmak istemeleri ve kızlarını evlendirme noktasında başarısız olan ailelerin onları keşişe olmaya zorlamaları zikredilir. Sethi, *Escaping the World*, 10.

⁷³ Sethi, *Escaping the World*, 4-5; Dundas, *The Jains*, 56.

⁷⁴ Kalpa Sutra, 5. 136-137, 144; Dundas, *The Jains*, 55-56.

1.1. Digambaralara Göre Kadının Kurtuluşu

Svetambaralarla mukayese edildiğinde Digambaraların kadının mokşaya erişimi konusunda genel olarak olumsuz/dışlamacı bir bakış açısı sergilediği görülür. Nitekim onlar kadın bedeniyle mokşaya erişilemeyeceğini iddia ederler ve bunun için bazı gerekçeler ileri sürerler. Bu gerekçelerden ilki, yirmi dört tirthankara içerisinde cinsiyet olarak kadın bir tirthankaranın olmamasıdır. Bu noktada onlar, on dokuzuncu tirthankara Malli’nin kadın cinsiyete sahip olduğunu savunan Svetambaralara karşı çıkmakta; aynı zamanda Malli ile ilgili anlatıyı, Svetambaraların bir keşişinin mokşaya ulaşabileceğine dair uydurması olarak görmektedirler. Nitekim Digambaralara göre Malli kraliyet ailesinin bir üyesidir ve erkektir.⁷⁵ Bu yüzden Digambaralar kadın tirthankara olasılığını tamamen reddetmekte ve Malli’ye erkek olarak tapınmaktadırlar.⁷⁶

İkincisi, yirmi dördüncü tirthankara Mahavira’nın hiçbir surette kadınlara tabi olmamasıdır. Nitekim onlara göre Mahavira, soylu bir ailenin genç ve yakışıklı bir oğlu olmasına rağmen dünyayı tamamen iffetli bir şekilde reddetmiş ve asla aşkın zevklerine teslim olmamıştır. Böylece, o ideal bir münzevi hayatı sürmüş ve inananlara rol model olmuştur.⁷⁷

Üçüncüsü, Mahavira’nın çıplak bir şekilde hayat sürmek suretiyle kurtuluşa erişmiş olmasıdır. Dolayısıyla mokşaya erişmek isteyen Caynistler de tıpkı Mahavira gibi çıplak bir şekilde hayat sürmelidirler.⁷⁸

⁷⁵ Jaini, *Gender and Salvation*, 15-16.

⁷⁶ Dundas, *The Jains*, 56.

⁷⁷ Balbir, “Gender and Religion”, 5/3327.

⁷⁸ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12. Nitekim geleneğe göre Mahavira’nın M.Ö. 599’dan 527’ye kadar çıplak olarak sıkı bir riyazet hayatı sürdüğü kabul edilir. Bu kabulün bir yansıması olarak Digambaralar, giysileri de dahil olmak üzere tüm mal ve mülklerinden (*parigraha*) feragat ederek Mahavira gibi çıplak bir yaşamı yeğlerler. Bu noktada onlar sadece iki nesnenin kullanılmasına müsaade ederler. Bunlar; böceklerle şiddet uygulamamak için kullandıkları küçük bir süpürge (*rajoharana*) ve tuvalet amaçlı kullandıkları bir su kabağı (*kamandalu*) dır. Bu yüzden kendilerini Mahavira’nın

Bu yüzden Digambaralar kurtuluş için çıplaklığı gerekli görürler.⁷⁹ Onlara göre kişi bu şekilde davranarak sahip olduklarından, utanç ve cinsellik duygularından vaz geçmelidir. Bunun için çıplaklık riyazet hayatı için gerekli bir uygulamadır.⁸⁰ Ancak çıplaklık kadınlar için mümkün değildir. Dolayısıyla kadınlar manastır hayatı için de uygun değildirler. Zira onların çıplak bir şekilde manastır hayatını yaşamaları imkansızdır.⁸¹ Nitekim bu anlamda Caynist keşiş Bhadrabhahu (M.Ö. 299?) ve onun gibi düşünenler manastır hayatı yaşamak için tamamen çıplaklığı savunmakta, kadınların ise çıplak kalamayacaklarına; elbise giydikleri takdirde de aparigraha ilkesini çiğneyeceklerine ve bu yüzden kurtuluşa ulaşamayacaklarına vurgu yapmaktadır. Zira çıplaklık uygulaması keşiş ve keşişelerin bağlanmama ve sahip olmama ilkesi olan *aparigraha*yı yerine getirmeleri için gereklidir. Kadınlar doğuştan necis bir bedene sahip oldukları için vücutlarını kapatmalıdırlar. Bu yüzden kadın her durumda

gerçek dilenci takipçileri olarak görürler ve manastıra yalnızca çıplak keşişleri kabul ederler. Keşişliğe kabul edildikten sonra beyaz elbiseler giyenleri de keşiş olarak görmezler. Jaini, *Gender and Salvation*, 2.

⁷⁹ Jaini, *Gender and Salvation*, 3. Bu noktada yaklaşık olarak miladi ikinci yüzyılda yaşayan Kundakunda'nın, kişinin sadece içsel bağlılıklarından değil aynı zamanda kıyafetleri de dahil her türlü dışsal bağlılıktan feragat ederek çıplak bir şekilde hayat sürdüğü takdirde gerçek bir münzevi olabileceğini belirttiği söylenir. Jaini, *Gender and Salvation*, 3; Ramaswamy, *Walking Naked*, 81; Sethi, *Escaping the World*, 75. Kaldı ki Digambara keşişleri dilenmek için sadaka kasesi de kullanmazlar. Yiyeceklerini avuç içleriyle dilenerek yerler. Dundas, *The Jains*, 45-46. Miladi ikinci yüzyılda Digambara mezhebinden kovulan/ayrılan ancak günümüzde müntesibi olmayan Yapaniyalar, çıplaklığın kadınlar için imkânsız olduğu görüşünü kabul etmekle beraber çıplaklığın kadınların mokşaya erişmelerine engel olmadığını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla onlar üç mücevheri kabul eden kadınların da erkekler gibi mokşaya ulaşabileceğini ifade etmişlerdir. Ramaswamy, *Walking Naked*, 81-82; Jaini, *Gender and Salvation*, 4; Sethi, *Escaping the World*, 76.

⁸⁰ Sethi, *Escaping the World*, 5.

⁸¹ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12; Sethi, "Chastity and Desire", 45; Jaini, *Gender and Salvation*, 1, 4; Goldman, "Foreword", 18-20; Sethi, *Escaping the World*, 75; Balbir, "Women and Jainism in India", 74.

giysiye ihtiyaç duymak zorundadır. Bu durum ise onların kurtuluş için ön koşul olan çıplaklığı yerine getirememesi anlamına gelir. Çıplaklık kadınlar için kabul edilemez olduğu için de onların kurtuluşa eremeyeceği sonucuna varırlar.⁸² Dolayısıyla Digambaralara göre kadınlar erkek bedeninde tekrar dünyaya gelmedikleri takdirde onların mokşaya erişmeleri mümkün değildir.⁸³

Dördüncüsü, kurtuluş reçetesi olarak bilinen üç mücevheri Svetambaralardan farklı yorumlamalarıdır. Onlara göre üç mücevher kurtuluş için gerekli olmakla beraber kadınlar tarafından yeterince anlaşılamamıştır. Bu yüzden üç mücevhere sahip olmak mokşaya erişmek için yeterli değildir. Kaldı ki şayet üç mücevhere sahip olmakla kurtuluşa erişilseydi bu takdirde manastır hayatı yaşamaksızın mokşaya erişilebilirdi. Dolayısıyla bir kişinin mokşaya ulaşması üç mücevheri- özellikle de doğru davranışı- mükemmel bir şekilde hayatında uygulamasıyla mümkündür. Ancak bunu kusursuz bir şekilde uygulamak kusurlu bir tabiata sahip olan kadın için imkansızdır.⁸⁴

Beşincisi, kadınların kusurlu bir bedene sahip olmalarıdır. Bu anlamda Digambaralar kadınlardaki mükemmellik eksikliğini, kadın bedeninin doğrudan bir sonucu olarak yorumlarlar. Bu noktada Kundakunda kadınların genital organları ve göğüsleri arasındaki bölgelerinin küçük canlıların üreme ve yaşam alanı olduğunu savunur.⁸⁵ Bu durum ise söz konusu bölgelerin kaşınmasına ve küçük yaşam formlarının şiddete (*himsa*) maruz kalmaları anlamına gelir. Aynı

⁸² Valley, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12-13, 231; Yitik, *Doğu Dinleri*, 143; Jaini, *Gender and Salvation*, 1, 4; Goldman, “Foreword”, 18-20; Sethi, *Escaping the World*, 65-66, 75; Balbir, “Women and Jainism in India”, 74.

⁸³ Ramaswamy, *Walking Naked*, 80-81. Bu noktada belirtmek gerekir ki kadın olarak doğmak geçmişte işlenen büyük bir günahın veya yanlış bir inanca bağlanmanın bir emaresidir. Sethi, *Escaping the World*, 29; Dundas, *The Jains*, 57; Valley, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 230; Balbir, “Women and Jainism in India”, 73; Jaini, *Gender and Salvation*, 1.

⁸⁴ Jaini, *Gender and Salvation*, 6.

⁸⁵ Jaini, *Gender and Salvation*, 13-14.

zamanda kadının adet görmesi⁸⁶ onda aşırı endişeye ve zihinsel huzursuzluğa yol açar. Bu durum ise onun kaygıdan uzak bir meditasyon yapmasını engeller.⁸⁷ Yine kadının adet döngüsü hem kendisine hem de başkalarına cinsel olarak arzu edilir olduğunu sürekli hatırlatır. Bu farkındalık, kadında utanç duygusunu doğurmakta⁸⁸ ve bu da kendini erkeklerin korkutucu bakışlarından korumak için kıyafet giymeye bağımlı hale getirmektedir. Bunun yanında, onu sürekli olarak erkekler tarafından cinsel saldırıya uğrama korkusuna maruz bırakmakta ve korunmak için onu genel olarak topluma bağımlı hale getirmektedir. Dolayısıyla kadınlardaki utanç ve korku duygusunun onları hem giysiye hem de başka insanlara bağımlı hale getirdiği söylenebilir. Bu durum ise onların aparigraha ilkesini gerektiği gibi uygulamalarını engelleyecektir. Zikredilen tüm bu kusurlardan ötürü Digambaralar, kadın bedeninin mokşaya ulaşma noktasında yeterli bir engel olduğu kanısındadırlar.⁸⁹

Altıncısı, kadınların yedinci cehennemde yeniden doğma yeteneğine sahip olmamalarıdır.⁹⁰ Bu noktada Digambaralar erkek ve

⁸⁶ Bu noktada kadının, cinsel arzusu neticesinde adet gördüğü inancı söz konusudur. Jaini, *Gender and Salvation*, 13-14.

⁸⁷ Jaini, *Gender and Salvation*, 1, 4, 13; Balbir, "Women and Jainism in India", 73-74; Sethi, *Escaping the World*, 75; Goldman, "Foreword", 18-20.

⁸⁸ Bu noktada Digambaralar, kadınlarda utanç ve alçakgönüllülük duygusunun erkeklere göre daha yoğun olduğunu ve duygularına yenik düşecekleri için çıplak dolaşamayacaklarını savunurlar. Goldman, "Foreword", 19-20.

⁸⁹ Jaini, *Gender and Salvation*, 14. Bu hususta on birinci yüzyıl Caynist keşişi ve filozofu Prabhacandra da kadınlarla ilgili zikredilen bu kusurları, kadınların mokşaya erişmesinin engelleri olarak görmekte ve bu yüzden onların kesinlikle manastır hayatı için uygun olmadıklarını ifade etmektedir. Dundas, *The Jains*, 57.

⁹⁰ Caynizm'de evrenin üç farklı alemden oluştuğuna inanılır. Bunlar; üst cennetsel mekanlar (*svargaloka*), alt cehennemsel mekanlar (*narakaloka*) ve içerisinde insan ve hayvanların hayat sürdüğü orta mekân olarak adlandırılan aradaki küçük mekân (*madhyaloka*) yani dünyadır. Benzer şekilde Caynistler, birbirini izleyen yedi cehennemin varlığına inanırlar. Bu mekanlar içerisinde zifiri karanlık olarak adlandırılan en alt cehenneme (*Mahātamaḥprabhā*) sadece en uğursuz eylemleri gerçekleştiren varlıklar layık görülürler. Jaini, *Gender and Salvation*, 7. Bu yüzden bir

kadınların ahlaki bilinçleri arasındaki eşitsizliğe olan inançlarından dolayı -en alt cehenneme düşmeyen ve en yüksek cennetsel mekâna çıkamayan- kadınların doğası gereği kurtuluşa erişemeyeceklerini belirtirler. Bu yüzden bir kadının yedinci cehennemde dünyaya gelememesini, onun en yüksek cennete de asla erişemeyeceği şeklinde yorumlarlar.⁹¹ Zira mokşa için gerekli olan bilgi mükemmelliği vb. kadınlarda bulunmaz. Aynı şekilde kadınlar yedinci cehennemde yeniden doğuşu gerektirecek en uç kusurdan da yoksundurlar. Bu nedenle Digambaralar, kadınların moksaya ulaşmak için gerekli mutlak mükemmellikten de yoksun olduğu açıklamasını yaparlar.⁹²

Yedincisi, kadınların hem laik yaşamlarında hem de manastır hayatında erkeklere oranla daha düşük bir statüye sahip olmalarıdır.⁹³ Bunda onların kararsız ve aldatıcı tabiatlarının etkisi yadsınamaz.⁹⁴ Bunun yanı sıra kadınların fiziksel güç bakımından erkeklerden daha zayıf olmaları,⁹⁵ moksaya erişmek için gerekli görülen sıkı bir riyazet hayatına karşı dayanaksız olmaları; aynı zamanda entelektüel ve ahlaki olarak erkeklerden daha aşağı olmalarının etkisi büyüktür. Diğer bir söylemle kadınlar, erkeklerin entelektüel, fiziksel, ahlaki ve ruhsal cesaretinden yoksundurlar.⁹⁶ Bu yüzden statü açısından erkeklerden daha düşük görülürler ve erkekler tarafından saygı görmezler.⁹⁷

Son olarak kadınların moksaya erişimi noktasında yukarıda zikredilen hususlar dışında Digambaraların giysi ve süpürge

kadının karması ne kadar kötü olursa olsun yedi cehennemin altıncısından aşağı düşmeyeceğine, aynı şekilde en yüksek mokşa durumuna da yükselemeyeceğine inanılır. Goldman, “Foreword”, 16-17.

⁹¹ Jaini, *Gender and Salvation*, 8.

⁹² Jaini, *Gender and Salvation*, 9.

⁹³ Jaini, *Gender and Salvation*, 7; Sethi, *Escaping the World*, 77.

⁹⁴ Sethi, *Escaping the World*, 66; Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 230; Balbir, “Women and Jainism in India”, 73.

⁹⁵ Balbir, “Women and Jainism in India”, 73; Jaini, *Gender and Salvation*, 1.

⁹⁶ Goldman, “Foreword”, 17.

⁹⁷ Balbir, “Women and Jainism in India”, 73; Jaini, *Gender and Salvation*, 1.

konusundaki açıklamaları da Svetambaralar'dan farklılaştığı bir başka husustur. Nitekim Svetambaralar, kadınların basit elbise giymelerini süpürge kullanmakla eşdeğer görmüşlerdir. Digambaralar ise, bir keşişin süpürgeyi, muhtelif yerlerde bulunan küçük canlıların hayatını korumak için kullandıklarını belirtirler. Bu yüzden süpürge kullanmayı ahimsa ilkesini korumak için meşru bir gereklilik olarak görürler. Giysiler ise bitler ve küçük yaşam formlarının üreme alanıdır. Aynı zamanda kişinin onları üreten sıradan insanlara bağımlılığına ve birçok endişeye yol açar. Bu yüzden ki tirthankaralar mokşa için uygun olmadıkları gerekçesiyle elbiseden vaz geçmişler ve çıplak bir hayat sürmüşlerdir. Digambaralara göre kadın, kıyafeti emirleri yerine getirmek için değil utancını gizlemek ve kendisini olası saldırılardan korumak için giymelidir.⁹⁸

Sonuç olarak Digambaralar yukarıda zikredilen kusurlardan dolayı kadınların mokşaya erişmeye uygun olmadıklarını; onların kurtuluşa erişmelerinin ancak erkek bedeninde doğmalarıyla mümkün olabileceğini savunurlar.

1.2. Svetambaralara Göre Kadının Kurtuluşu

Svetambaralar kadının mokşaya erişimi konusunda Digambaralara nazaran daha ılımlı bir bakış açısı sergilerler. Nitekim bu anlamda onlar ruhsal açıdan kadınların erkeklerle eşit olduğunu ve onlar gibi kurtuluşa erişebileceğini iddia ederler. Bu iddialarını ise bazı gerekçelerle delillendirmeye çalışırlar. Bu gerekçelerden ilki, ilk tirthankara Rishabha'nın annesi Marudevi'nin mokşaya ulaşan ilk kadın olmasıdır.⁹⁹ Bunun yanı sıra onlara göre on dokuzuncu tirthankara Malli, bir kadındır.¹⁰⁰ Ayrıca yirmi dördüncü tirthankara Mahavira, kendi rızası

⁹⁸ Jaini, *Gender and Salvation*, 17.

⁹⁹ Sethi, *Escaping the World*, 4-5; Dundas, *The Jains*, 56.

¹⁰⁰ Williams, "Before Mahavira", 4-5; Balbir, "Gender and Religion", 5/3326; Dundas, *The Jains*, 56; Sethi, *Escaping the World*, 5-6. Bu noktada belirtmek gerekir ki Svetambaralar da Digambaralar gibi, bir tirthankaranın erkek bedenine sahip olması gerektiğine inanırlar. Ancak Svetambara anlatısına göre Malli, önceki yaşamında Mahabala adında bir kraldı. Mahabala, yedi arkadaşıyla beraber dünyadan feragat edip riyazet hayatı yaşamayı tercih etti. Ne var ki Mahabala, cennette uzun bir süre hayat sürdükten sonra

olmasa da ailesinin isteğini yerine getirerek evlenmiş ve bir kız babası olmuştur.¹⁰¹

İkincisi, Svetambaralar Mahavira’nın çıplak bir şekilde hayat sürmesini bağlayıcı görmezler. Zira onlar Mahavira döneminde övgüye değer olarak uygulanan çıplaklık uygulamasının sonraki dönem için bağlayıcılığına inanmazlar.¹⁰² Çünkü onlar hem erkeklerin hem de kadınların basit beyaz elbise giymelerini bağımlılık ve sahiplenme söz konusu olmadığı müddetçe aparigraha ilkesine aykırı bir davranış olarak görmedikleri gibi,¹⁰³ basit kıyafetler giyilmesini de yeterli bir vazgeçme eylemi olarak yorumlarlar.¹⁰⁴ Bu yüzden onlar erkekler gibi kadınların da basit beyaz elbiseler giyerek manastırda riyazet hayatı yaşayabileceklerini savunurlar.¹⁰⁵

Üçüncüsü, Svetambaralar üç mücevher öğretisini Digambaralar’dan farklı yorumlarlar.¹⁰⁶ Nitekim Svetambaralara göre bir keşiş üç mücevhere uygun bir hayat sürdüğü takdirde mokşaya ulaşabilir. Ancak şayet üç mücevhere uygun bir yaşam sürmezse kötü karma biriktirmiş olur ve bu yüzden kurtuluşa erişemez.¹⁰⁷ Bunun yanı sıra kutsal metinlerinde kadın bedeninde mokşaya erişilemeyeceğine dair bir açıklama olmadığına dikkat çekerler. Bu yüzden kadınların mokşaya ulaşmaları noktasında hiçbir eksiklikleri söz konusu olmadığını savunurlar.¹⁰⁸

kurnazlığı neticesinde istisnai bir doğuşla dişi Malli olarak yeniden doğdu. Jaini, *Gender and Salvation*, 14-15.

¹⁰¹ Balbir, “Gender and Religion”, 5/3327.

¹⁰² Jaini, *Gender and Salvation*, 2.

¹⁰³ Jaini, *Gender and Salvation*, 1; Yitik, *Doğu Dinleri*, 143.

¹⁰⁴ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12; Sethi, “Chastity and Desire”, 45.

¹⁰⁵ Ramaswamy, *Walking Naked*, 80-81; Jaini, *Gender and Salvation*, 1; Yitik, *Doğu Dinleri*, 143; Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 12-13, 231.

¹⁰⁶ Ramaswamy, *Walking Naked*, 80-81.

¹⁰⁷ Balbir, “Women and Jainism in India”, 74; Jaini, *Gender and Salvation*, 1.

¹⁰⁸ Jaini, *Gender and Salvation*, 6.

Dördüncüsü, Svetambaralar da Digambaralar gibi kadın bedeninin kusurlu olduğunu ve kadın olarak doğmanın aldatma eyleminin bir neticesi olduğunu doğrularlar.¹⁰⁹ Bu anlamda Svetambaralar'a göre kadınların cinsellik, erkekleri ayartma,¹¹⁰ özel bölgelerinin küçük yaşam formlarının yaşama alanı olması ve bu durumun onlarda o bölgelerini kaşıma ihtiyacı hissettirmesi, aynı zamanda cinsel arzu isteklerini sürekli arttırması gibi kusurları söz konusudur.¹¹¹ Ancak bu kusurlar kadınların mokşaya erişimine engel değildir.¹¹²

Beşincisi, Svetambaralar da Digambaralar gibi kadınların çıplak olmasını toplumsal nedenlerden dolayı imkânsız görürler. Bu yüzden, Digambaraların aksine keşiş ve keşişelerin hem toplum içinde hem de dini hayatlarını idame ettirirken basit beyaz kıyafet giymelerinde bir sakınca görmezler.¹¹³ Doğuştan sahip oldukları cinsel arzular dışında kadınların çıplak kalmalarının onlarda utanç ve korku yaratacağı endişesinden dolayı da kadınların basit kıyafetler giymeleri gerektiğini düşünürler.¹¹⁴ Zira kadınlar çıplaklıklarından dolayı özellikle Caynist olmayanlar tarafından rahatsız edilirler. Bu durum ise onların sıradan halk tarafından korunması anlamına gelir. Bu noktada şu hususu da belirtmek gerekir ki

¹⁰⁹ Goldman, "Foreword", 19.

¹¹⁰ Bu noktada Fohr, Svetambara ekolü mensuplarıyla yaptığı görüşmede kadınların/keşişelerin, keşişleri baştan çıkarttığı noktasında ileri sürülen iddiayı doğru bulmamakta ve onlara göre cinsel aktiviteye ve kötü davranışa meyilli olanların kadınlardan ziyade erkekler olduğuna işaret etmektedir. Sherry E. Fohr, "Restrictions and Protection: Female Jain Renouncers", *Studies in Jaina History and Culture Disputes and Dialogues*, ed. Peter Flügel (London: Routledge, 2006), 170-171.

¹¹¹ Jaini, *Gender and Salvation*, 13-14; Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 232.

¹¹² Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 230.

¹¹³ Dundas, *The Jains*, 56. Svetambara keşiş ve keşişeleri kaftan (bir üst ve bir alt giysi) giyerler ve içine sadakaların konulduğu ve yemek yedikleri bir kâse kullanırlar. Dundas, *The Jains*, 45-46.

¹¹⁴ Ramaswamy, *Walking Naked*, 79.

keşişeler keşişlere oranla saldırganlığa ve şiddete karşı daha savunmasızdırlar. Bu yüzden onlar kesinlikle yalnız kalmamalıdırlar.¹¹⁵

Altıncısı, Svetambaralar elbiseleri bir mal/sahiplenme (*parigraha*) değil, dini yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak görürler.¹¹⁶ Bu noktada onlar basit elbise giymenin tıpkı küçük canlılara zarar vermemek için kullanılan süpürge gibi bir gereklilik olduğunu düşünürler¹¹⁷ ve basit elbiseler giymeyi küçük kusur olarak görmekle beraber bunu bağlanma ve sahiplenme olarak görmezler. Zira onlara göre kurtuluş için basit elbiseler giymekten ziyade sahiplenme duygusundan arınmış olmak önemlidir.¹¹⁸ Diğer bir söylemle Svetambaralar aparigrahayı maddi unsurlara yönelik fiziksel sahip olma arzusu yerine onlara zihinsel anlamda bağlanma durumu olarak yorumlarlar.¹¹⁹ Çıplak olmakla beraber sahiplenme duygusundan arınmamış birini de bir nesneye bağlı olan biri olarak değerlendirirler.¹²⁰ Bu yüzden onlar mokşaya erişmenin biyolojik

¹¹⁵ Keşişeler için potansiyel olarak en tehlikeli zaman seyahat (*vihar*) dönemidir. Bu yüzden bir kasabada veya köyde konaklamak zorunda olduklarında kendilerini koruyan sıradan Caynistlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgede kalmalıdırlar. Fohr, “Restrictions and Protection”, 171.

¹¹⁶ Jaini, *Gender and Salvation*, 3.

¹¹⁷ Jaini, *Gender and Salvation*, 16.

¹¹⁸ Balbir, “Women and Jainism in India”, 74; Jaini, *Gender and Salvation*, 1. Bu noktada Digambaralar, Svetambaraların görüşüne karşı çıkar ve şu açıklamada bulunurlar: Meditasyon esnasında bir keşişin elbisesi yere düştüğünde o bu elbiseyi tekrar geri alma ihtiyacı hissetmez. Ancak bir keşişenin kıyafeti yere düştüğünde o, bu elbiseyi mutlaka geri almak isteyecektir. Bu yüzden keşişenin sergilediği tavır kasıt içermekte olup elbiseye bağlılığının devam ettiğinin kesin bir işaretidir. Svetambaralar ise keşişenin yere düşen elbisesini tekrar almasını giyinik olma emrine uyması olarak yorumlarlar ve bu durumu Digambara keşişlerinin meditasyondan kalkarken süpürgelerini almasıyla ilişkilendirirler. Yere düşen kıyafetin alınmasının keşişe de bağlılık yaratıp yaratmadığı konusunda ise kararsız olduklarını ifade ederler. Jaini, *Gender and Salvation*, 16-17.

¹¹⁹ Jaini, *Gender and Salvation*, 21.

¹²⁰ Balbir, “Women and Jainism in India”, 74; Jaini, *Gender and Salvation*, 1.

durumdan ziyade ruhsal gelişime bağlı olduğuna inandıkları için basit elbiseler giymeyi kurtuluşa ulaşma açısından engel görmezler.¹²¹

Yedincisi, Digambaraların aksine Svetambaralar kadınların yedinci cehenneme düşmemeleri ile onların mokşaya ulaşamamaları arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını savunurlar. Bu noktada onlar ateş ve duman arasında nedensel bir ilişki olduğunu; zira dumanın olduğu yerde ateşin varlığından bahsedilebileceğini; ancak kadınların yedinci cehenneme düşmemeleri ile mokşaya erişememeleri arasında bu şekilde değişmez bir ilişkiden bahsedilemeyeceğini ifade ederler.¹²²

Sekizincisi, Svetambaralar kadınların erkeklerle dini bağlamda eşit olduklarını ve karmaları sayesinde kendi başlarına nihai aydınlanmaya ulaşabileceklerini belirtirler. Bu yüzden onların da keşişler gibi manastırda sıkı bir riyazet hayatı yaşayabileceklerini belirtirler.¹²³ Bununla birlikte keşişlerin eğitimi -kutsal metinlere erişimi- konusunda Svetambara ekolleri arasında farklılıklar söz konusudur.¹²⁴

Svetambaralar yukarıda zikredilen gerekçelerden dolayı keşişlerin de keşişler gibi kurtuluşa erişebileceklerini; ancak statü açısından onlardan daha aşağı olduklarını savunurlar. Nitekim Svetambara mezhebinde keşişlerin sayısı keşişlere nazaran fazla olmakla beraber¹²⁵

¹²¹ Jaini, *Gender and Salvation*, 3.

¹²² Jaini, *Gender and Salvation*, 9-10.

¹²³ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 232.

¹²⁴ 14. yüzyılda Svetambara mezhebinden ayrılan Stanakhavasi mezhebi ve Terapanthinler, keşiş ve keşişeler arasında hiçbir ayrım gözetmezken, aynı zamanda kapasitesi varsa herkesin her şeyi öğrenebileceğini iddia ederken; Murtipucakların Tapagaccha grubu keşişlerin keşişlere oranla entelektüel açıdan daha zayıf olduklarını savunur. Bu yüzden keşişlerin kanonik metinlerin çok azını incelemesine müsaade ederler. Ayrıca keşişlerin vaaz vermelerine izin vermezler. Terapanthi keşişleri ise önce deneme sürecinden geçirildikten sonra yatılı bir okulda eğitim alırlar ve dini metinlere aşina olurlar. Günlük rutinleri olarak kutsal metinleri incelerler ve onları istinsah ederler. Balbir, "Women and Jainism in India", 90-91.

¹²⁵ Örneğin Svetambara mezhebinin bir alt kolu olan Terepanthiler bir ruhani liderin (*acarya*) emri altında altı yüze ulaşan sayısı en büyük keşiş topluluğuna sahiptir. Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 13.

ataerkil yapının bir yansıması olarak statüleri onlardan daha düşüktür. Bu da gösteriyor ki Svetambaralar her ne kadar canlı kategorisindeki bütün ruhların eşitliğini savunsa da kusurlu bir bedene sahip oldukları için keşişeleri keşişlerden daha aşağı görürler.¹²⁶

Sonuç

Caynizm, ahimsa prensibi gereği hiçbir canlıya zihinsel, sözel ve eylemsel olarak zarar vermemeyi taahhüt eden dini bir gelenektir. Ancak Caynistlerin bunu kadının kurtuluşa erişmesi noktasında tam anlamıyla gerçekleştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Zira Digambaralar kadınların kendi bedeninde kurtuluşunu imkânsız görmekte ve kurtuluş için sonraki yaşamlarında erkek olarak doğmaları gerektiğini ileri sürmektedirler. Svetambaralar ise kadınların mokşaya erişebileceklerini ancak derece olarak erkeklerden daha aşağıda olacaklarını iddia ederler.

Digambaralar ve Svetambaralar kadınların kurtuluşa erişip erişememelerini farklı gerekçelere dayandırır. Nitekim kadınların kendi bedenlerinde mokşaya erişemeyeceklerini iddia eden Digambaralar, görüşlerine dayanak olarak üç mücevherin kurtuluş için gerekli olmakla beraber yeterli olmamasını, tirthankaraların tamamının cinsiyet olarak erkek oluşunu, tirthankaraların çıplak bir şekilde mokşaya erişmelerini, kadınların kesinlikle çıplak bir şekilde hayat süremeyeceklerini, kıyafet giymeleri durumunda da aparigraha ilkesi gereği bir nesneye bağımlı kalacaklarını, özel halleri nedeniyle kaygıdan uzak bir meditasyon icra edemeyeceklerini, yedinci cehenneme düşmeyecekleri gibi en yüksek cennetsel mekana da erişemeyeceklerini; ayrıca entelektüel ve ahlaki açıdan erkeklerden daha aşağı olmalarını öne sürerler.

Ontolojik olarak kadınların erkeklerle eşitliğini ve kurtuluşunu savunan Svetambaralar ise, iddialarını desteklemek amacıyla Rişabha’nın annesi Marudevi’nin kurtuluşa erişen ilk kadın olmasını, on dokuzuncu tirthankara Malli’nin kadın oluşunu, Mahavira’nın evlilik yapmasını ve

¹²⁶ Vallely, *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*, 13.

bir kız çocuğuna sahip olmasını örnek gösterirler. Yine Mahavira'nın çıplak bir şekilde nirvanaya erişmesini tarihsel olarak yorumlarlar. Dahası, kadınların kusurlu bir tabiata sahip olmalarını küçük kusur olarak görmekle beraber bu durumun onların mokşaya erişmelerine engel teşkil etmediğini belirtirler. Ayrıca basit beyaz elbiseler giymenin kişide sahiplenme duygusu oluşturmadağı müddetçe kullanılabileceğini; kadınların yedinci cehenneme düşmemeleri ile kurtuluşa erişememeleri arasında nedensel bir ilişki olmadığını ifade ederler. Son olarak hem keşişlerin hem de keşişelerin üç mücevhere iman edip gereklerini yerine getirmeleri neticesinde kurtuluşu elde edebileceklerini savunurlar.

Sonuç olarak kadınların mokşaya erişimi noktasında Digambaralara kıyasla Svetambaraların daha ılımlı bir bakış açısı sergiledikleri söylenebilir. Ancak her iki grubun psikolojik açıdan ahimsa prensibini ihlal ettiğı görülmektedir. Nitekim Digambaralar kadın bedeninde kurtuluşun gerçekleşmeyeceğini iddia etmekle, Svetambaralar ise derece bakımından kadınları daha aşağı görmekle onlara zihinsel şiddet uygulamaktadırlar. Ayrıca Digambaraların herhangi bir canlı varlığa şiddet uygulamamak amacıyla süpürge kullanmayı bir gereklilik görürken, erkek ve kadınların mahrem yerlerini örtmek amacıyla basit elbise giymelerini aparigraha ilkesine aykırı davranma olarak yorumlamaları tutarsızlık arz etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Hammet. "Budizm'de Kadının Konumu". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/39 (2014), 147-179.
- Balbir, Nalini. "Gender and Religion: Gender and Jainism". *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 5/3326- 3330. United States of America: Thomson Gale, 2. Edition, 2005.
- Balbir, Nalini. "Women and Jainism in India". *Women in Indian Religions*. ed. Arvind Sharma. 70-107. New Delhi: Oxford University Press, 2002.
- Çakar, Ayşen Seymen. "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği". *TBB Dergisi* (2015), 74-86.

- Deniz, Şeyma Nur. “Dünyadaki ve Hindu Toplumundaki Çocuk Evliliklerine Dair Bir İnceleme”. *Edebali İslamiyat Dergisi* 5/1 (Mayıs 2021), 27-45.
- Dundas, Paul. *The Jains*. London: Routledge, 2. Edition, 2002.
- Erdoğan, Emine. *Hinduizm’in Kutsal Metinlerinden Manu Kanunnamesi (Manusmriti)*. Konya: Palet Yayınları, 2015.
- Fohr, Sherry E. *Jainism: A Guide for the Perplexed*. London: Bloomsbury, 2015.
- Fohr, Sherry E. “Restrictions and Protection: Female Jain Renouncers”. *Studies in Jaina History and Culture Disputes and Dialogues*. ed. Peter Flügel. 157-180. London: Routledge, 2006.
- Gaina Sutras Part I*. trans. Hermann Jacobi. *The Sacred Books of the East*. ed. F. Max Müller. 22. In Fifty Volumes. Oxford: Clarendon Press, 1884.
- Gaina Sutras Part II*. trans. Hermann Jacobi. *The Sacred Books of the East*. ed. F. Max Müller. 45. In Fifty Volumes. Oxford: Clarendon Press, 1895.
- Goldman, Robert P. “Foreword”. *Gender and Salvation Jaina Debates on the Spiritual Liberation of Women*. ed. Padmanabh S. Jaini. 7-24. Oxford: University of California Press, 1991.
- Jain, Vijay K. (ed.). *Acharya Umasvami’s Tattvarthasutra with Hindi and English Translation*. Dehradun: Vikalp Printer, 2011.
- Jaini, Padmanabh S. *Gender and Salvation Jaina Debates on the Spiritual Liberation of Women*. Oxford: University of California Press, 1991.
- Karataş, Hüsamettin. “Budizm’in Erken Döneminde Kadın”. *The Journal of Academic Social Science* 8/102 (Mart 2020), 233-247.
- King, Ursula. “World Religions, Women and Education”. *Comparative Education* 23/1 (1987), 55-56.
- Kutlutürk, Cemil. “Hint Dinleri Cina Dharma/Caynizm”. *Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. 216-222. İstanbul: MiletNihal Yayınları, 2019.
- Parshwanath, Prathibha - K. Ramachandra. “Socio-economic Status of Women in Jainism: Then and Now”. *International Journal of Humanities and Social Science Research* 3/9 (Eylül 2017), 10-14.

- Ramaswamy, Vijaya. *Walking Naked Women, Society, Spirituality in South India*. New Delhi: Indian Institute of Advanced Study Rashrapati Nivas, Shimla, 2. Edition, 2007.
- Reynell, Josephine. "Women and the Reproduction of the Jain Community". *The Assembly of Listeners Jains in Society*. ed. Michael Carrithers - Caroline Humphrey. 41-65. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Sethi, Manisha. "Chastity and Desire: Representing Women in Jainism". *South Asian History and Culture* 1/1 (December 2009), 42-59.
- Sethi, Manisha. *Escaping the World Women Renouncers among Jains*. New Delhi: Routledge, 2012.
- Susuz Ayg  l, Merve. *Orta   aę Sütü Zen Budizminde Manastır Hayatı ve Dindarlık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Tezokur, M. Hadi. *Hinduizm ve Kadın*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021.
- Tezokur, M. Hadi. "Manu Yasalarında Kadın". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2006), 83-107.
- The Laws of Manu*. trans. Wendy Doniger - Brian K. Smith. London: Penguin Books, 1991.
- Vallely, Anne Marie. *Women and the Ascetic Ideal in Jainism*. Toronto: University of Toronto, Department of Anthropology, Doktora Tezi/Ph.D. Dissertation, 1999.
- Williams, R. "Before Mahavira". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* 1/2 (April 1966), 2-6.
- Yılmaz, Nuh. "Caynizm'de Ahlâk". *Ahlâk ve Din Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. ed. Hasan Yerkazan. 341-383. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.
- Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2004.